

Ultima ratio aneb srozumitelná trestní politika státu

To, že trestní právo je prostředkem ultima ratio a že trestněprávní kvalifikace společensky nežádoucího jednání je na místě až tehdy, ukáže-li se, že veškeré mírnější postihy nevedou k nápravě, je všeobecně přijímaným teoretickým východiskem trestního práva. V rámci schválené trestní politiky by stát měl určit, jaká jednání by měla být trestnými činy i to, jaký trest je pro ty které trestné činy adekvátní. A v rámci trestního postihu by měl být prostředkem ultima ratio trest odnětí svobody. Že tomu tak v praxi není, ukazují i poslední vyjádření Mgr. Antonína Stanislava, náměstka ministra spravedlnosti, i Simona Michailidise, šéfa Vězeňské služby. V českých věznicích je téměř 20 000 vězňů, což je 180 vězňů na 100 000 obyvatel. Pro srovnání - v Německu nebo Rakousku je počet vězňů na 100 000 obyvatel pod polovinou našeho počtu. Náklady na jednoho vězně se přitom v průměru pohybují kolem 1 900 Kč denně, takže vysoký počet vězňů znamená i vysoké nároky na státní rozpočet.

Něco je tedy špatně - a tím něčím je právě chybějící trestní politika státu, alespoň prozatím. Schválená trestní politika přitom musí předcházet legislativním návrhům a musí být srozumitelně vysvětlena veřejnosti. Teprve poté může stát očekávat, že veřejnost bude trestní postih souladný s trestní politikou vnímat jako spravedlivý, což je základním předpokladem pro to, aby veřejnost zákon nejen akceptovala, ale aby se jím cítila i dostatečně chráněná.

Je proto velmi záslužné, že Ministerstvo spravedlnosti na dokumentu, který by měl stanovit trestní politiku státu, intenzivně pracuje.

Prvním krokem by mělo být prověření toho, zda je skutečně nezbytné, aby všechna jednání, která jsou vymezena znaky skutkových podstat trestných činů, měla být skutečně jako trestné činy postihována, tedy zda v jejich případě je trestní postih v souladu se zásadou ultima ratio. K vyřazení z trestního zákoníku připadají v úvahu především ty trestné činy, jejichž nápravu je v dostatečně potřebné míře možné zajistit prostředky civilního práva, tedy zejména náhradou majetkové a nemajetkové újmy. Typickým příkladem jsou verbální trestné činy, např. pomluva. Přitom za sdělení poškozujícího nepravdivého údaje hrozí pachateli až roční trest odnětí svobody a pokud by ke sdělení pomluvy došlo veřejným prostředkem, např. na sociálních sítích, může být pachateli udělen trest odnětí svobody až na dva roky. Obdobně diskutabilní je např. zanedbání povinné výživy neboli neplacení alimentů. Za neplacení výživného po dobu 4 měsíců, a to i z nedbalosti, hrozí pachateli trest odnětí svobody až 1 rok. Zajistí však uvěznění pachatele dítěti výživné?

Druhým krokem by mělo být určení preference trestů za jednotlivá trestně postižitelná jednání. Ústavní soud v nálezu sp. zn. IV. ÚS 463/1997 deklaroval, že „smyslem a účelem trestu je ochrana společnosti před kriminalitou. Žádné jiné cíle trestem sledovat nelze, což znamená, že trest nesmí být prostředkem řešení jiných společenských problémů. Trest ukládaný pachateli v sobě spojuje jak moment trestní represe a prevence ve vztahu k němu samotnému (individuální represe a individuální prevence), tak i moment výchovného působení na ostatní členy společnosti (generální prevence). Povýšení momentu trestní represe by ve skutečnosti znamenalo exemplární trestání, které je v rozporu s § 23 trestního zákona.“ Ustanovení § 23 trestního zákona, ze kterého jasně vyplývalo, že účelem trestu není odplata, ale ochrana společnosti před pachateli trestného činu, sice v novém

trestním zákoníku absentuje, to však nijak nezpochybňuje obecnou platnost závěrů vyslovených Ústavním soudem. Nahradit chybějící právní úpravu může právě trestní politika státu, která se může stát nejen iniciativou pro novelu trestního zákoníku, ale i výkladovou pomůckou osvětlující úmysl zákonodárce, chcete-li, smysl zákona.

V této souvislosti laická veřejnost dlouhodobě vnímá jako „nespravedlivé“ relativně mírné postihy násilné kriminality oproti až drakonickým trestům ukládaným za majetkovou trestnou činnost, především v případech, kdy je poškozeným stát. Jen malé srovnání: pokud se pachatel dopustí zpronevěry a způsobí tzv. větší škodu, tedy nejméně 100 tis. Kč, bude potrestán odnětím svobody na 1 rok až 5 let. Pokud se pachatel ve stejném rozsahu dopustí zkrácení daně, bude potrestán odnětím svobody na 6 měsíců až 3 roky. Vyšší míra ochrany majetkových zájmů státu oproti ochraně majetkových zájmů občanů a obecně i vysoké tresty za majetkovou kriminalitu je určitým reliktem minulosti, kdy se přísně trestalo rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a byť drobné podnikání bylo považováno za spekulaci, a pokud takový spekulant získal takovým činem značný prospěch, tedy alespoň 20 tis. Kčs, hrozil mu trest odnětí svobody až 10 let.

Mám za to, že by se stát měl vrátit zpět k účelu trestu tak, jak jej vymezil cit. nález Ústavního soudu. Mgr. Stanislav se vyjádřil v tom smyslu, že standardním trestem pro prvotrestané za majetkové delikty by měl být peněžitý trest. Tento názor plně podporuji. Nejde jen o ekonomické hledisko – zatímco trest odnětí svobody znamená náklady pro stát, trest peněžitý mu přináší příjmy – ale především o vnímání trestu jako spravedlivého postihu. Pro ochranu společnosti bude peněžitý trest v těchto případech stejně přínosný jako trest odnětí svobody. Umožní ve větší míře odklony, zejména dohodu o vině a trestu, zkrátí tak trestní řízení a odlehčí soudům. Navíc, připomeňme si – nikoli výše trestu, ale jistota, že bude odhalen a potrestán, je pro pachatele tím zásadním, co jej odrazuje od spáchání trestného činu.

JUDr. Monika Novotná,
partner advokát, Rödl & Partner, advokáti, v.o.s.,
místopředsedkyně představenstva České advokátní komory

Text byl uveřejněn v EPRAVO.CZ Magazine 1/2023

Další články:

- [Proč musí obhájce u soudu mlčet?](#)
- [Advokátní úschovy a kolektivní vina](#)
- [Buřty, pivo a nenávisť](#)
- [Kolegialita jako klíč k úspěchu](#)
- [O co aktuálně usiluje vedení ČAK?](#)
- [O důstojnosti advokátního stavu](#)
- [O úspěchu restrukturalizace rozhoduje čas](#)
- [Stojí LL.M. za to?](#)
- [Verba docent ...](#)

- [Hodiny tikají každému](#)
- [Justice před soudem](#)